

**Universiteit
Leiden**
The Netherlands

De relatie tussen seksespecifieke solialisatie, psychosociale stress en gedragsproblemen bij jongens

Tavecchio, L.W.C.; Oomen-v.d.Kerkhof, H.W.; Roorda-Honée, J.M.T.G.

Citation

Tavecchio, L. W. C., Oomen-v.d.Kerkhof, H. W., & Roorda-Honée, J. M. T. G. (1991). De relatie tussen seksespecifieke solialisatie, psychosociale stress en gedragsproblemen bij jongens. In . Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/10327>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/10327>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE RELATIE TUSSEN SEKSESPECIFIEKE SOCIALISATIE, PSYCHOSOCIALE STRESS EN GEDRAGSPROBLEMEN BIJ JONGENS

L.W.C. Tavecchio,

H.W.J.M. Oomen-van de Kerkhof

J.M.Th.G. Roorda-Honée

Vakgroep Algemene Pedagogiek

RU Leiden

SAMENVATTING

In de individuele ontwikkeling van jongens en meisjes vóór de adolescentie komt psychosociale problematiek significant méér voor bij jongens. Ook is het opvallend dat jongens op vroege leeftijd gevoeliger zijn voor psychosociale stress. Dit opmerkelijke verschil in sociaal-emotionele ontwikkeling wordt in dit hoofdstuk gedeeltelijk verklaard vanuit de soms overheersende invloed van seksespecifieke normen tijdens de vroegkinderlijke opvoeding. Deze normen, die er op gericht zijn vooral jongens zo vroeg mogelijk onafhankelijk en zelfstandig te laten worden, leiden tot veronachtzaming van de ook bij hen zo essentiële behoefte aan nabijheid en innig contact. Daaraan complementaire adequate reacties van de opvoeder (troost en koestering) blijven daardoor achterwege. Vooral bij starre toepassing in een "normrigide" gezinsklimaat zullen seksespecifieke rolverwachtingen sensitief-responsief opvoedersgedrag belemmeren, waardoor bij jongens exploratie en autonomie voortijdig gestimuleerd worden. Passend binnen hetzelfde sekstereotype rolpatroon reageren jongens vervolgens meer externaliserend op de ontstane sociaal-emotionele problemen: opvallend voor de omgeving en sociaal minder aanvaardbaar. Dergelijk gedrag roept geen begrijpende of anderszins affectieve reacties op bij de opvoeders thuis (of op school), integendeel! Het kind komt uiteindelijk in een negatieve spiraal, omdat het eenvoudig niet meer weet hoe en bij wie het de zo noodzakelijke affectieve reacties moet opwekken.

Volgens de in deze bijdrage gepresenteerde visie is er sprake van een interactie tussen seksespecifieke socialisatie, de oplossing van de eerste centrale ontwikkelingsopgaven (gehechtheid en autonomie) en verwerking van psychosociale stress. De complexiteit van deze interactie maakt toetsing ervan overigens tot een niet geringe empirische opgave.

H.W.L.M. Dorens-van de Kerkhof
J.M.T.G. Rooda-Honds
Vakgroep Algemene Pedagogiek
RU Leiden

ZAMENVATTING

In de individuele ontwikkeling van jongeren en meisjes en meisjes wordt de adolescentie komt psychosociale problemen voortkomen meer voor bij jongeren. Ook is het opvallend dat jongeren op vroege leeftijd gevoeliger zijn voor psychosociale stress. Dit opmerkelijke verschil in sociaal-emotionale ontwikkeling wordt in dit hoofdstuk gedetailleerd verhandeld vanuit de soort overtrekkende invloed van seksespecifieke normen tijdens de vroegkindertijd opvoeding. Deze normen die er op gericht zijn jongeren zo vroeg mogelijk onafhankelijk en zelfstandig te laten worden, leiden tot veronachtzaming van de ook bij hen zo essentiële behoefte aan nabijheid en fysiek contact. Daarom complementaire adequate reacties van de opvoeder (noot en koestering) blijven daarbij achterwege. Vooral bij sterke toetsing in een "natuurlijke" gezinsverband zijn seksespecifieke toetsingsomstandigheden zenuwachtig opvoedingspraktijken bepalen, waardoor bij jongeren exploratieve autonome voortdurende gestimuleerd worden. Pas nadat binnen hetzelfde seksespecifieke toetsingsomstandigheden jongeren vervolgens met eenzaamheid op de ontstane sociaal-emotionale problemen opvallend voor de omgeving en sociaal minder nauwkeurig. Dergelijke kennis moet geen begrip van de omstandigheden afbreken reacties op bij de opvoeder thuis (of op school, in andere). Het kind komt uiteindelijk in een negatieve situatie, omdat het eenzaam niet meer weet hoe en bij wie het de in noodzakelijke affectieve reacties moet opwekken.

INLEIDING

In de individuele ontwikkeling van jongens en meisjes komt psychosociale problematiek significant méér voor bij jongens dan bij meisjes (zie o.a. Richman, Stevenson & Graham, 1982; Garmézy & Rutter, 1983; Verhulst, 1985, 1987; Verhey, 1986). **Sekse** lijkt de beste voorspeller van het vóórkomen en het persisteren van problematisch gedrag, zo blijkt uit longitudinaal onderzoek van Richman c.s. (1982), waarin de ontwikkeling van kinderen tussen het 3e en 8e levensjaar wordt beschreven. In een onderzoek van Gove & Herb (1979) werd het aantal jongens en meisjes nagegaan dat voor een functionele emotionele stoornis psychiatrisch werd behandeld. In de leeftijdscategorie van 5-9 jaar bedroeg de ratio jongens : meisjes 2.5 : 1. Recent Nederlands onderzoek van Verhey (1986) in het Sophia Kinderziekenhuis te Rotterdam wees uit dat de sekse-ratio bij in de kinderpsychiatrische kliniek opgenomen kinderen 3 : 1 bedroeg.

Hoewel in de literatuur regelmatig wordt gewezen op organisch-biologische oorzaken van sekseverschillen in gedragsproblematiek, zoals bijvoorbeeld chromosomale factoren (Scarr & Carter-Saltzman, 1982), zwangerschaps- en geboortecomplicaties of het verschil in rijpingstempo tussen jongens en meisjes (vgl. de Jong & Van Veldhuizen, 1984), bieden deze factoren toch onvoldoende aanknopingspunten om het relatief hoge aantal jongens-met-gedragsproblemen (volledig) te verklaren. Opvallend is ook dat psychosociale stress een grotere potentiële invloed lijkt te hebben op jongens dan op meisjes. Deze geeft bij jongens ook eerder aanleiding tot problematisch gedrag (Lewis, Freiring, McGuffog & Jaskir, 1984; Zaslów & Hayes, 1986; Hendrickx & Van Engeland, 1986; Defares, 1987; Rutter & Garmézy, 1983).

In dit artikel besteden wij speciale aandacht aan **seksespecifieke opvoeding** als onderliggend verklaringsmechanisme voor de vaak opmerkelijke verschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling tussen jongens en meisjes (zie ook Hagemann-White, 1984; Block, 1983; Bilden, 1980; Huston, 1983; Kohnstamm, 1988; Maccoby & Jacklin, 1974; Chodorow, 1980).

SEKSESPECIFIEKE ONTWIKKELINGSPROBLEMATIEK

In de onderzoeksliteratuur wordt seksespecifieke ontwikkelingsproblematiek meestal opgevat als het resultaat van een complex interactieproces tussen constitutionele en sociaal-culturele factoren. Ter illustratie volgt hier een overzicht (zie Tabel 1) van aantallen leerlingen en sekse-ratio's in drie typen speciaal onderwijs over vier referentie-jaren.

Uit de tabel blijkt dat er sprake is van een *oververtegenwoordiging* van jongens. Dit geldt zowel voor de LOM-en ZMOK-categorieën, voor het (Z)MLK-onderwijs als voor het onderwijs aan lichamelijk gehandicapten. Binnen de LOM/ZMOK categorie is de oververtegenwoordiging zeer opmerkelijk: de sekse-ratio is daar in 1989 nog altijd ruim 3 : 1. Dit is overigens minder scheef dan in de drie voorgaande referentie-jaren. Binnen het ZMOK afzonderlijk is de ratio nog extremer, namelijk 4 : 1 (vgl. Tavecchio, 1991).

Tabel 1 Absolute aantallen leerlingen en sekse-ratio's in 3 typen SO

	LOM/ZMOK			MLK/ZMLK			Lichamelijk gehandicapten		
	J	M	sexe- ratio	J	M	sexe- ratio	J	M	sexe- ratio
1961	5528	1268	4.4	23784	15616	1.5	4715	3151	1.5
1970	14587	3726	3.9	26025	16770	1.6	6634	4361	1.5
1980	28373	7442	3.8	25042	16030	1.6	8290	5029	1.6
1989	36603	12050	3.04	24660	15854	1.6	9366	5461	1.7

Afkortingen: LOM=leer- en opvoedingsmoeilijkheden; ZMOK=zeer moeilijk opvoedbare kinderen; (Z)MLK=(zeer) moeilijk lerende kinderen; Lichamelijk gehandicapten= doven, slechtzienden, blinden, meervoudig gehandicapten, etc.

Bronnen: Luttenberg & Meijnen (1985), De Jong & Van Veldhuizen (1984), CBS: statistiek van het basisonderwijs, het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (1985-1989).

De ratio in de LOM/ZMOK-categorie is ongeveer twee keer zo groot als die binnen het (Z)MLK-onderwijs en de groep lichamelijk gehandicapten, waar de ratio schommelt tussen de 1.5 en 1.7. Ter verklaring van de *bij deze groep al vele jaren praktisch stabiele* 1.6 ratio worden organisch-biologische oorzaken genoemd, die hiervoor wellicht verantwoordelijk zijn.

De vraag naar de oorzaken van het *restant* van de oververtegenwoordiging van jongens binnen de LOM- en ZMOK-sectoren van het speciaal onderwijs, die zoveel hoger ligt dan 1.6, blijft daarbij onbeantwoord. In de literatuur bestaan hierover verschillende opvattingen. Zo vermeldt Pijl (1989) dat het IQ van het kind vaak een belangrijke rol speelt bij het plaatsingsadvies. Anderen, zoals Meijer (1988), refereren aan onderzoeksgegevens waaruit blijkt dat het *gedrag* van de leerling centraal staat bij de verwijzing. De leerprestaties zijn daarbij secundair.

Het is naar onze mening niet toevallig dat juist in die sectoren van het speciaal onderwijs waar, naast leerproblemen, *gedragsproblemen* een belangrijke rol spelen (LOM en ZMOK) jongens zo sterk in de meerderheid zijn. Daarom achten wij het noodzakelijk aandacht te besteden aan *sociale en culturele factoren* die samenhangen met de wijze waarop jongens en meisjes worden opgevoed en beoordeeld binnen gezinnen en scholen.

Psychosociale problematiek uit zich bij jongens vaak in de vorm van *externaliserend* gedrag, dat als zeer storend wordt ervaren. Dit verschijnsel past bij het gegeven dat in de manifestatie van gedragsproblemen en -stoornissen de zogenaamde "conduct-problems" vaker bij jongens dan bij meisjes voorkomen (cf. Lindholm & Touliatos, 1981; zie ook Rutter & Garmézy, 1983; Richman et al., 1982; Verhulst 1989; Lewis et al., 1984). Deze "conduct-problems" zijn ook bekend onder termen als "undercontrolled syndrome" of "externalizing syndrome" (Achenbach, 1978; Achenbach & Edelbrock, 1981).

Bij meisjes is er eerder sprake van emotionele stoornissen (Rutter & Garmézy, 1983), ook bekend onder de termen "overcontrolled" of "internalizing

syndroom". Met internaliserende problemen worden die problemen bedoeld waar het kind zelf onder lijdt, zoals te afhankelijk, jaloers, angstig en teruggetrokken (Sanders-Woudstra & Verhulst, 1987). Externaliserend gedrag, dat opvallender en sociaal onwenselijker is dan internaliserend gedrag, wordt voor jongens veel vaker gerapporteerd dan voor meisjes. Dit geldt ook binnen het Nederlandse basisonderwijs, waar in een onderzoek van Sanders-Woudstra & Verhulst (1987) leerkrachten veel meer problemen aangaven voor jongens dan voor meisjes. Van de 118 gedrags- en/of emotionele problemen werd voor 45 aangegeven dat deze vaker bij jongens voorkwamen dan bij meisjes. Voor meisjes werden maar **drie** problemen vaker gerapporteerd. In een onderzoek van Kedar-Voivodas & Tannenbaum (1979) bleek "acting-out" gedrag van leerlingen bij leerkrachten tot meer negatieve houdingen en verwachtingen te leiden dan teruggetrokken gedrag. Meisjes verwerken hun problemen op meer internaliserende wijze, waar de buitenwereld aanmerkelijk minder last van heeft.

Niet alleen binnen het onderwijs vertonen jongens meer "antisociaal" gedrag dan meisjes. In 1986 bestond het aantal wegens misdrijf schuldig verklaarde "strafrechtelijke minderjarigen" (12-18 jaar) voor 88 % uit jongens. De sekseratio in de jeugd delinquentie komt daarmee op de bizarre waarde van 7.5 : 1 (Piederiet, Van Heck & Willemsen, 1990; Junger-Tas & Kruissink, 1987).

Binnen het gezin roept gedrag van jongens, meer dan dat van meisjes, reacties op van irritatie en zelfs vijandigheid (Verhulst, 1987, 1989). Externaliserend gedrag valt vooral op in negatieve zin en wordt veroordeeld naar de uitingsvorm ("lastig", "vervelend" en "brutaal" zijn veelgebruikte termen). De *signaalwaarde* die het gedrag heeft als symptoom van onderliggende inadequate ontwikkeling of sociaal-emotionele problematiek dreigt daardoor op de achtergrond te raken of zelfs geheel verloren te gaan.

Op mogelijke verklaringen van deze sekseverschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling en uitingsvorm van gedragsproblemen wordt in de volgende paragrafen nader ingegaan.

Seksespecifieke opvoeding of sekserol-socialisatie

De sekserol-socialisatie is een wezenlijk element van de sociale ontwikkeling en draagt als zodanig bij aan de totale persoonlijkheidsvorming (Kohnstamm & Taal, 1988). Er is veel onderzoek gedaan om zicht te krijgen op de bijdrage van ouders aan de sekserol-socialisatie van hun kinderen (Block, 1983; Maccoby & Jacklin, 1974; Huston, 1983; Rothbart & Maccoby, 1966).

Rolpatronen, en vooral ook rolverwachtingspatronen, hebben een belangrijke, soms overheersende, invloed op de *alledaagse interactie* tussen opvoeders en kinderen. Dit geldt zowel binnen de gezinsopvoeding als in het onderwijs. Moss (1967) observeerde dat het gedrag van moeders reeds vanaf de derde maand sterk veranderde: ze boden meisjes inniger lichaamscontact, terwijl bij jongens de "spieractiviteit" werd bevorderd. Resultaten uit observatie-onderzoek van Goldberg & Lewis (1969; zie ook Lewis, 1972) over *proximal* versus *distal mode behavior* sluiten hierbij aan. Tussen de derde en de zesde maand gingen moeders in het spelen met hun zoon geleidelijk over van proximaal (aanraken, vasthouden) naar distaal (kijken naar, (glim)lachen, praten tegen) gedrag. Door hun manier van spelen - bijvoorbeeld de bal een eindje weggooiën, het kind met z'n gezicht daar naar toe draaien - zorgden ze er voor dat hun zoon zich van hen verwijderde en de ruimte, met daarin het speelgoed, zelfstandig veroverde. Ze versterkten daardoor zijn onafhankelijkheid en een zelfstandige exploratie van de omgeving. Met meisjes daarentegen gingen de moeders tot het eind van het tweede levensjaar op *proximale wijze* om - bij het spelen hielden ze hun dochter dicht bij zich, draaiden haar gezicht naar zich toe en deden allerlei dingen voor het kind, zoals de bal terughalen.

Jongens en meisjes krijgen niet alleen van jongsaf aan verschillende pampers, maar ook verschillend speelgoed (vgl. o.a. Rheingold & Cook, 1975; Eisenberg & Wolchik, 1985). Maccoby en Jacklin (1974) vermelden dat kinderen tussen 3 en 5 jaar al een zeer specifieke, stereotiepe voorkeur voor speelgoed aan de dag leggen. Jongens doen dat eerder en constanter en zij vermijden meisjesachtige activiteiten ook meer dan meisjes jongensachtig gedrag.

In ander onderzoek is herhaaldelijk geconstateerd dat *vaders* duidelijker en ook *bewuster* op seksestereotiep gedrag aandringen (Block, 1979; Bilden, 1980; Huston, 1983; Hagemann-White, 1984, McGuire, 1982, 1988). Al direct na de geboorte hebben vaders uitgesproken *sekserolverwachtingen* (vgl. Rubin, Provenzano & Luria, 1974; Seavey, Katz & Zalk, 1975) en dit uit zich ook in feitelijke interacties (Langlois & Downs, 1980; Jacklin, DiPietro & Maccoby, 1984). Tevens blijkt dat ouders en vooral vaders meer interacties hebben met het kind van hetzelfde geslacht (Cherry & Lewis, 1976; Lamb, 1977; Weinraub & Frankel, 1977).

Recent Nederlands onderzoek naar seksspecifieke opvoeding bij ongeveer 1000 respondenten (Janssens & Mos, 1990), waarbij gebruik werd gemaakt van een door Rothbart & Maccoby (1966) ontworpen vragenlijst, geeft niet alleen aan dat mannen meer verschil tussen jongens en meisjes waarnemen dan vrouwen, maar het bevestigt tevens dat ze deze verschillen ook *wenselijker* achten!

Uit het voorgaande blijkt dat ouders - en dat geldt voor kinderen in verschillende leeftijdscategorieën - duidelijk seksspecifieke activiteiten aanmoedigen en atypische ontmoedigen, *vooral bij jongens*.

Tenslotte volgen hier nog enkele conclusies van Hagemann-White (1984) over sekserol-socialisatie binnen het gezin:

- Ondervraagde of geobserveerde vaders neigen er frequent toe aan te dringen op aanpassing aan seksestereotiep gedrag; bij moeders is dit in veel mindere mate het geval.
- Hoge agressiviteit van kinderen schijnt samen te hangen met bepaalde interactievormen met de moeder. Deze interactievormen - straffen, slaan en *gereserveerdheid in het verschaffen van lichamelijke nabijheid en contact als troost* - worden vaker geconstateerd in de interactie met zoons dan in die met dochters (ook Maccoby & Jacklin (1984) vermelden dat jongens in alle leeftijdscategorieën meer fysiek bestraft worden). Hagemann-White suggereert dat de hogere frequentie van deze interactievormen tussen moeders en zoons zou kunnen samenhangen met de eerste conclusie, in die zin dat vaders uit

bezorgdheid om de "mannelijkheid" van hun zoon "zachtere" interactievormen zouden blokkeren.

Uit het bovenstaande is duidelijk geworden dat op grond van heersende maatschappij-opvattingen aan jongens andere waarden, normen, attitudes en gedragingen worden geleerd (*en toegeschreven*) dan aan meisjes.

Seksespecifieke socialisatie versus sensitief-responsief opvoedingsgedrag.

Traditionele en rigide sekserolverwachtingen en -opvattingen komen veel voor in gezinnen waar sprake is van een strikte rolverdeling volgens de posities die individuen innemen op kenmerken als leeftijd, sekse, kostwinnerschap en generatie: het zogenaamde positie-georiënteerde gezinstype. Voor jongens en meisjes zijn de rolvoorschriften en de controle daarop in dit type gezinnen *strikt* van aard (Kohn, 1959; Bernstein, 1971; Luttenberg & Meijnen, 1985; Oomen & Roorda, 1989). Dergelijke normen hangen nauw samen met stereotiepe mannelijkheidsidealen zoals "onafhankelijkheid", "initiatief en exploratie", "competitie", "prestatiegerichtheid" e.d. (Bildén, 1980; Hagemann-White, 1984; Chodorow, 1978). Van jongens worden dus andere rollen verwacht dan van meisjes en uiteraard zal dit van invloed zijn op de wijze waarop ouders stap voor stap in de dagelijkse omgang een relatie opbouwen.

Naar onze mening leiden deze rolverwachtingen tot een aantal voor jongens karakteristieke problemen, vooral wanneer er sprake is van een *rigide* toepassing van seksespecifieke normen tijdens de vroegkinderlijke socialisatie. Een maatschappelijk bepaalde pedagogische waardenoriëntatie, die inhoudt dat met name jongens, zo snel mogelijk *onafhankelijk en zelfstandig* moeten worden, kan leiden tot veronachtzaming van de bij (zeer) jonge kinderen zo essentiële behoefte aan nabijheid en adequate reacties op *nabijheidzoekend* gedrag. Dit gedrag speelt een zeer belangrijke rol in de *gehechtheids*ontwikkeling, die binnen het transactioneel ontwikkelingsmodel van Riksen-Walraven & Geerts (1988; zie ook Erikson, 1963 en Sroufe, 1979) de *eerste* centrale ontwikkelingsopgave ("central issue") is waarmee het kind geconfronteerd wordt. De kwaliteit van de oplossing

van ontwikkelingsopgaven is een belangrijke index voor de persoonlijke ontwikkeling op dat moment van de levensloop en is tevens een voorspeller van de latere ontwikkeling van de *sociale competentie* van het kind.

Garmezy (1987) operationaliseerde competentie in termen van sociale acceptatie, sociaal gedrag, intellectueel potentieel en algehele sociale en emotionele aanpassing (zie ook De Ridder, 1988). De kwaliteit van de zo belangrijke eerste gehechtheidsrelatie(s) is volgens de theorie (vgl. Bowlby, 1971, 1975; Van IJzendoorn, Tavecchio, Goossens & Vergeer, 1985) afhankelijk van de ervaringen die het kind heeft opgedaan in zijn interactie met de *gehechtheidsfiguren*. *Sensitieve responsiviteit* bij de opvoeder is van cruciale betekenis voor de gehechtheidskwaliteit. Sensitief reagerende opvoeders zijn gevoelig voor de signalen en behoeften van het kind en geven op tijd de nodige respons. Het nabijheidzoekend (gehechtheids)gedrag wordt door hen dan ook beantwoord met daaraan complementaire reacties: troosten, knuffelen, oppakken, op schoot nemen, allemaal voorbeelden van *proximale interactie*. In termen van gehechtheid is een belangrijk moment in het socialisatieproces het kind te brengen van proximale naar distale interactie, maar ... geleidelijk en niet te snel!

In de vorige paragraaf is beschreven dat in de omgang met jongens vanaf ongeveer een half jaar na de geboorte de proximale interactie, eerder dan bij meisjes, wordt vervangen door de distale. De sensitief-responsieve manier van reageren op nabijheidzoekend gedrag wordt dan in zekere zin overvleugeld door een seksestereotiepe norm, namelijk om jongens dit gedrag zo vroeg mogelijk af te wennen. In het nabijheidzoekend gedrag (hуilen, vastklampen, behoefte aan koestering, troost, contact) zitten elementen die strijdig zijn met het stereotiepe beeld van mannelijkheid. Nabijheidzoekend gedrag komt overeen met seksestereotiep "vrouwelijk" gedrag en wordt daarom van meisjes wel en veel langer geaccepteerd. In gehechtheidstheoretische termen betekent dit dat bij het meisje het wankel evenwicht van de "gehechtheid-exploratie balans" langer intact blijft, terwijl die bij jongens, met name in het geval van starre toepassing van seksestereotiepe normen, door druk van buitenaf te snel naar de exploratiekant dreigt te worden geforceerd. Het moment van losmaking wordt

dan voortijdig opgedrongen en niet afgestemd op de signalen van het kind. De behoefte aan nabijheid en het vertonen van nabijheidzoekend gedrag, behorend tot het *standaardrepertoire aan gehechtheidsuitingen* in die ontwikkelingsfase, worden niet of onvoldoende responsief-sensitief beantwoord.

In overeenstemming met het nog steeds heersende maatschappelijke stereotype beeld : mannen exploreren en veroveren de omgeving (cf. Lewis, 1972), is de vroegtijdige *distale* socialisatie van de jongen er op gericht zijn *autonomie* te stimuleren. Het gevaar is groot dat het *op deze wijze* te vroeg forceren van de tweede centrale ontwikkelingsopgave voor het kind - autonomie - een optimale ontwikkeling in de weg staat (cf. Riksen-Walraven & Geerts, 1988).

Rigide toepassing van seksespecifieke normen bij de opvoeding van jongens kan dus leiden tot een *onvolgroeide gehechtheidsrelatie* en een mogelijk daarop volgende *inadequate ontwikkeling van autonomie*. Een en ander kan leiden tot een cumulatie van zogenaamd "mannelijke", agressieve gedragingen die zo frequent in de literatuur zijn beschreven (zie o.a. Maccoby & Jacklin, 1974; Hyde, 1986; Verhulst, 1989; Richman et al., 1982; Hagemann-White, 1984). Ook gegevens van o.a. Blurton-Jones (1979) wijzen er op dat aldus "overvraagde" kinderen opvallend agressief kunnen worden.

Seksespecifieke gevoeligheid voor en verwerking van psychosociale stress.

In de voorgaande paragraaf werd betoogd dat het succesvol oplossen van de eerste twee ontwikkelingsopgaven, gehechtheids- en autonomie-ontwikkeling, onder invloed van seksespecifiek opvoedingsgedrag onder druk kan komen te staan. Het suboptimaal "oplossen" van een ontwikkelingstaak blijft ook voor de latere ontwikkeling nadelig (cf. Riksen-Walraven & Geerts, 1988).

In een recent overzicht van Zaslou en Hayes (1986) komt naar voren dat jongens op vroege leeftijd kwetsbaarder zijn voor een groot aantal vormen van "psychisch" risico. Ze wijzen er op dat jongens aanmerkelijk minder goed

kunnen omgaan met tal van omstandigheden in de (vroege) kindertijd waarin sprake is van zgn. "psychosociale stress" en dat zij daardoor tevens langduriger uit hun evenwicht raken. Zaslów & Hayes noemen *zeven onderzoeksgebieden* waarin dit verschijnsel is geconstateerd:

- huwelijksmoeilijkheden (conflicten tussen de ouders) en echtscheiding;
- combinaties van huwelijksmoeilijkheden en geestesziekte van de ouder(s) en korte residentiële hulpverlening voor het kind;
- werkloosheid van de vader en stress op het werk;
- tienermoeders;
- ongeplande geboorte, ongewenstheid van het kind;
- het buitenshuis werken van de moeder (om misverstand te voorkomen: meestal worden *geen* negatieve effecten gevonden; maar **als** deze worden gevonden treft men ze aan bij jongens en niet of nauwelijks bij meisjes);
- vervangende verzorging (dagopvang, crèche e.d.; hier past dezelfde kanttekening als bij het voorgaande punt).

Ook Rutter (1975, 1984) heeft er op gewezen dat jongens kwetsbaarder zijn voor psychosociale stress.

Lewis, Feiring, McGuffog en Jaskir (1984) hebben onderzoek gedaan naar de samenhang tussen de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie en latere psychopathologische ontwikkeling. Zij stelden vast dat er *bij jongens* een duidelijk verband bestond tussen een ongunstig gehechtheidspatroon en een verhoogd risico op latere gedragsproblemen (op 6-jarige leeftijd vastgesteld met de Child Behavior Profile (CBP) van Achenbach & Edelbrock). Nadere analyse wees uit dat gehechtheidskwaliteit *alleen* latere gedragsproblemen niet voorspelt; onveilige gehechtheid *samen met hogere stressniveaus* doet dat wel, althans bij jongens. In de woorden van Lewis c.s. (o.c., p. 133): "Such findings lend support to (...) an interactive process wherein poor early attachment predisposes a boy to psychopathology if he is also subject to environmental stress. Thus, insecurely attached males are more vulnerable to environmental stress".

Een ander belangrijk resultaat uit het onderzoek van Lewis c.s. is dat de onveilig gehechte jongens significant hogere scores vertoonden op *externaliserend* gedrag. Als één van de verklaringen voor de interactie tussen onveilige gehechtheid en sekse wat betreft de mate van externaliserend of "agressief" gedrag noemen Lewis c.s. (p. 132) de *verschillende socialisatie* van jongens en meisjes: "The insecurity x gender interaction in the level of externalizing or aggressive expressions may be a function of the socialization process; that is, psychopathology may be defined as the underexpression of aggression for females and the overexpression of aggression for males".

Onderzoek van Cohn (1990) bevestigt de bevindingen van Lewis c.s. Bij 6-jarige kinderen vond zij bij *jongens* een relatie tussen gehechtheidskwaliteit en gedragsproblemen, waarbij de onveilig gehechte jongens ook in dit geval meer externaliserend ("agressief") gedrag vertoonden.

BESLUIT

Uit het voorgaande komt met betrekking tot sekseverschillen in *frequentie en verwerking* van psychosociale problemen een beeld naar voren dat er voor jongens in de basisschoolleeftijd over het algemeen ongunstiger uit lijkt te zien dan voor meisjes. De in dit artikel verdedigde (gedeeltelijke) verklaring voor deze opmerkelijke sekseverschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling is de *seksespecifieke socialisatie* die, vooral bij rigide toepassing, in de ontwikkeling van jongens als een *bedreigende* factor kan worden beschouwd.

Vanaf het allereerste begin, vlak na de geboorte, is er een, steeds toenemende, druk om te voldoen aan het mannelijk ideaalbeeld. Voortijdige stimulering van exploratie en autonomie is *strijdig* met een sensitief-responsieve wijze van reageren op de behoefte aan nabijheid, warmte en koestering. Deze responsieve wijze van reageren van de opvoeder is essentieel voor een adequate oplossing van de eerste centrale ontwikkelingsopgave en noodzakelijk voor een voorspoedig en evenwichtig verloop van de latere ontwikkeling.

Op grond van de door ons in dit artikel ontwikkelde visie is er sprake van een interactie tussen seksespecifieke socialisatie, de oplossing van de eerste centrale ontwikkelingsopgaven en verwerking van psychosociale stress. In deze interactie zoeken wij een verklaring voor de (externaliserende) gedragsproblematiek van jongens. Een theoretisch en empirisch relevante vraag blijft echter *hoe en in welke mate* de grotere psychische kwetsbaarheid van jongens samenhangt met seksespecifieke socialisatie. De complexiteit van bovengenoemde interactie maakt *toetsing* ervan immers tot een niet geringe empirische opgave.

Van een geheel andere orde is het feit dat, vanuit een *emancipatorisch-feministisch* perspectief, bepaalde auteurs (o.a. Bilden, 1980; Hagemann-White, 1984, Chodorow, 1978), er op wijzen dat de consequenties van seksespecifieke socialisatie vooral als nadelig voor de latere maatschappelijke rol en positie van meisjes en vrouwen moet worden beschouwd. Vanuit hun perspectief leidt de grotere acceptatie van nabijheidzoekend gedrag en de langer durende proximale interactie met meisjes tot een moeizaam verlopend losmakingsproces. Dit zou zich, vooral op latere leeftijd, manifesteren in een geringere geschiktheid voor de in onze cultuur vigerende en voor maatschappelijk succes relevante mannelijke "eigenschappen", zoals onafhankelijkheid, initiatief en een competitieve attitude. In hoeverre de seksespecifieke socialisatie van meisjes bedreigend is voor hun latere ontwikkeling valt echter buiten het bestek van dit hoofdstuk.

Met betrekking tot het socialisatieproces hopen wij in het voorafgaande te hebben duidelijk gemaakt dat *rigide* seksespecifieke opvoeding van jongens de evenzeer bij hen aanwezige behoefte aan nabijheidzoekend en contacthandhavend gedrag onvoldoende onderkent. In een dergelijk opvoedingsgedrag is sprake van verminderde of geblokkeerde expressie van sensitieve responsiviteit. Jongens reageren vervolgens "seksstereotiep" op de ontstane sociaal-emotionele problemen, d.w.z. *externaliserend*: een "actieve" verwerking van de problematiek, opvallend voor de omgeving en vaak sociaal minder aanvaardbaar. Dit gedrag roept echter geen begrijpende of anderszins affectieve reacties op van opvoeders thuis of op school, integendeel! Vaak wordt door opvoeders "met gelijke munt" terugbetaald ("symmetrische escalatie", Reitsma, 1989) en wordt

het gedrag primair beoordeeld naar de uitingsvorm en dáár op veroordeeld. Het kind komt uiteindelijk in een negatieve spiraal, omdat het eenvoudig niet meer weet hoe en bij wie het de zo noodzakelijke affectieve reacties moet opwekken.

Naar onze mening is het duidelijk dat te vroege stimulering van onafhankelijkheid en autonomie aanmerkelijk meer nadelen heeft dan voordelen. Die opvoedingsattitude moet de overhand krijgen waarbij de ontwikkeling van warme en intieme persoonlijke relatievorming de meeste kans krijgt (cf. Lewis, 1972). Zoals uit onderzoek naar seksespecifieke opvoeding is gebleken zal dit van moeders en vooral vaders een aanpassing van en nadere bezinning op hun visie op het socialisatieproces van hun zoon vergen!

LITERATUUR

- Achenbach, T.M. (1978). The child behavior profile. I: Boys aged 6-11. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46, 478-488.
- Achenbach, T.M. & Edelbrock, C.S. (1981). Behavioral problems and competencies reported by parents of normal and disturbed children aged 4 through 16. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 46. (1, Serial no.188)
- Bernstein, B. (1971) *Class, codes and control. Vol.I. Theoretical studies towards a sociology of language*. London: Routledge & Kegan.
- Bilden, H. (1980). Geschlechtsspezifische Sozialisation. In: K. Hurrelmann & D. Ulich (red.), *Handbuch der Sozialisationsforschung*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag.
- Block, J.H. (1976). Issues, problems and pitfalls in assessing sex differences: A critical review of the psychology of sex differences. *Merrill Palmer Quarterly*, 22 (4), 283-308.
- Blurton-Jones, N. (1979) Aggression, crying and physical contact in one- to three-year-old children. *Aggressive behavior*, 5, 121-133.
- Bowlby, J. (1971). *Attachment and Loss. Vol.I: Attachment*. Harmondsworth: Penguin.
- Bowlby, J. (1975). *Attachment and Loss. Vol.II: Separation*. Harmondsworth: Penguin.
- Cherry, L. & Lewis M. (1976). Mothers and two-year olds: a study of sex-differentiated aspects of verbal interaction. *Developmental Psychology*, 12, 278-282.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering. Psycho-analysis and the Sociology of Gender*. Berkely: University of California Press.
- Cohn, D.A. (1990). Child-mother attachment of six-year-olds and social competence at school. *Child Development*, 61, 152-162.
- Defares, P.B. (1987). Stress en angst in de onderwijssituatie. In K. Doornbos & L.M. Stevens (Eds.), *De groei van het speciaal onderwijs* (pp. 222-253). Den Haag: Staatsuitgeverij.

- Eisenberg, N., & Wolchik (1985). Parental socialization of young children's play: a short-term longitudinal study. *Child Development*, 56, 1506-1513.
- Erikson, E.H. (1963). *Childhood and society*. New York: W.W.Norton & Company.
- Garnezy, N., & Rutter, N. (Eds.) (1983). *Stress, coping and development in children*. New York: McGraw-Hill.
- Goldberg, S., & Lewis, M. (1969). Play behavior in the year-old infant. Early sex differences. *Child Development*, 40, 21-31.
- Gove, W.R. & Herb, T.R. (1979). Sex differences in the epidemiology of mental disorder: evidence and explanations, in: E.S. Gombert & V. Franks (Eds.), *Gender and disordered behavior. Sex differences in psychopathology*. New York.
- Hagemann-White, C. (1984). *Sozialisation: Weiblich-männlich?* Opladen: Leske Verlag + Budrich.
- Hendrickx, J.J.P. & Van Engeland, H. (1986). Intrafamiliale agressie bij een kinderpsychiatrische populatie. *Justitiële verkenningen*, 4, 427-444.
- Huston A.C. (1983). Sex-typing. In: P.H. Mussen (ed). *Handbook of child development. Vol. IV. Socialization, personality and social development*. New York.
- Hyde, J.S. (1986). Gender differences in aggression, in: J.S. Hyde & M.C. Lynn (Eds.), *The psychology of gender*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Janssens, E. & Mos, P.G. (1990). *De betekenis van het verschil. Een onderzoek naar: Beeldvorming en verwachtingen van ouders over jongens en meisjes*. Doktoraalscriptie, Vakgroep Algemene Pedagogiek, RU Leiden.
- Jong, H.T. de & Veldhuizen, G.A. van (1984). *Deelname cijfers jongens/meisjes speciaal onderwijs. Eindrapport SVO project 1080*. Haren: RION.
- Junger-Tas, J. & Kruissink, M. (1987). *Ontwikkeling van de jeugd-criminaliteit*. Den Haag: Staatsuitgeverij (WODC-reeks nr. 79)
- Kedar-Voivodas, G. & Tannenbaum, A.J. (1979). Teachers' attitudes toward young deviant children. *Journal of Educational Psychology*, 71, 800-808.
- Kohn, M.L. (1959). Social class and parental values. *Journal of Sociology*, 64 (4), 337-351.

- Kohnstamm, G.A. & Taal, M.H. (1988). Sociale Ontwikkeling. In: W. Koops & J.J. van der Werff (red). *Overzicht van de empirische ontwikkelingspsychologie 3. Sociale ontwikkeling en de ontwikkeling van de persoonlijkheid*. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Lamb, M.E. (1977). The development of parental preferences in the first two years of life. In: *Sex roles*, 3, 495-497.
- Langlois, J.H. & Downs, A.C. (1980). Mothers, fathers and peers as socialization agents of sex-typed play behaviors in young children. *Child Development*, 51, 1237-1247.
- Lewis, M. (1972). Parents and children: sex-role development. *School Review*, 80 (2), 229-240.
- Lewis, M., Feiring, C., McGuffog, C., & Jaskir, J. (1984). Predicting psychopathology in six-year-olds from early social relations. *Child Development*, 55, 123-136.
- Lindholm, B.W. & Touliatos, J. (1981). Development of children's behavior problems. *Journal of Genetic Psychology*, 139, 47-53.
- Luttenberg M, & Meijnen, G.W. (1985). Gezinssocialisatie, sexe en het londerwijs. In: *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 4, 179-192.
- Maccoby, E.E. & c.N. Jacklin, (1974). *The psychology of sex differences*. Stanford CA: Stanford University Press.
- McGuire, J. (1982). Gender-specific differences in early childhood: The impact of the father. In: N. Beail & J. McGuire (Eds.), *Fathers: Psychological Perspectives*. London: Junction Books.
- McGuire, J. (1988). Gender stereotypes of parents with two-year olds and beliefs about gender differences in behaviors. *Sex Roles*, 19 (3/4), 233-239.
- Meijer, C.J. (1988). *Verwijzing gewogen. Een studie naar determinanten van verwijzing naar speciaal onderwijs*. Groningen, RION.
- Moss, H.A. (1967). Sex, age and state as determination of mother-infant interaction. *Merrill-Palmer Quarterly*, 13, 19-36.
- Oomen, H.W. & Roorda, J.M. (1989) *Jongens hangen niet aan moeder's rokken. Mogelijke gevolgen van sociaal-culturele invloeden op de gehechtheidsontwikkeling van jongens*. Doctoraalscriptie, Vakgroep Algemene Pedagogiek, RU Leiden.

- Piederiet, J., Heck, M. van & Willemsen, T.M. (1990). *Meisjes en jongens in de residentiële jeugdhulpverlening*. Vakgroep Sociale Psychologie, R.U. Leiden.
- Pijl, Y.J. (1989). *Het toelatingsonderzoek in het LOM- & MLK onderwijs*. RION, Groningen.
- Reitsma, A. (1989). *Voorlopers van problematisch gedrag. Tweede deel: Stuurmanskunst. Omgaan met sociale druk als stuurprobleem. Een interdisciplinaire studie*. Den Haag: Sector Documentatie en Bibliotheek Gemeentesecretarie.
- Rheingold, H.L. & Cook, K.V. (1975). The content of boys' and girls' rooms as an index of parents' behavior. *Child Development*, 46, 459-463.
- Richman, N., J. Stevenson, P.J. Graham (1982). *Preschool to school. A behavioral study*. Academic Press. London.
- Ridder, D. de, (1988). *Determinanten van psychische gezondheid. Een verkenning van de literatuur*. NcGv-reeks 118 Utrecht.
- Riksen-Walraven, J.M.A. & P. Geerts. (1988). Sociale ondersteuning en veerkacht. In: P.P. Goudena, Groenendaal, H.J. en F.A. Swets-Gronert.(red.) *Kind in geding. Bedreigende en beschermende factoren in de ontwikkeling van kinderen*. Acco. Leuven/Amersfoort.
- Rothbart M.K. & Maccoby, E.E. (1966). Parents' differential reactions to sons and daughters. *Journal of Personality and Social Psychology*. 4 237-243.
- Rubin, J.Z., F.J. Provenzano & Z. Luria (1974). The eye of the beholder: a view on sex of newborns. In: *American Journal of Orthopsychiatry*. 44, 512-519.
- Rutter, M & Garmezzy, N. (1983). Developmental Psychopathogy. In: P.H. Mussen (ed). *Handbook of child psychology. Vol IV*. John Wiley & Sons, New York.
- Sanders-Woudstra, J.A.R. & Verhulst, F.C. (1987). Epidemiologisch-kinderpsychiatrische benadering van de ontwikkelingen in het speciaal onderwijs. In: K. Doornbos & L. Stevens (eds), *De groei van het speciaal onderwijs*. Den Haag, Staatsuitgeverij.
- Seavey, C.A. P.A. Katz, & Zalk, S.R. (1975). Baby x : The effect of gender labels on adult responses to infants. *Sex Roles*, 1, 108-110.

- Sroufe, L.A. (1979). The coherence of individual development: early care, attachment and subsequent development issues. *American Psychologist*, 34, 834-841.
- Tavecchio, L.W.C. (1989). Jongens in het Speciaal Onderwijs. *De Psycholoog*, 24, 364-368.
- Tavecchio, L.W.C. (1991). Kritische kanttekeningen bij "De groei van het speciaal onderwijs: een volksgezondheid probleem?" (Orlebeke et al., 1990). *Tijdschrift voor Ontwikkelingspsychologie*, 18 (2), 99-105.
- Verhey, F. (1986). *Klinische kinderpsychiatrie en het cognitief structurele ontwikkelingsmodel*. Dissertatie EUR.
- Verhulst, F.C. (1985). *Mental health in Dutch children*. Dissertatie EUR.
- Verhulst, F.C. (1987). *De toekomst van het kind*. Oratie: Rotterdam, Erasmus Universiteit.
- Verhulst, F.C. (1989). Epidemiologie van het antisociaal probleemgedrag. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en klinische Kinderpsychologie*, 14, 107-122.
- Weinraub, M. & J. Frankel (1977). Sex differences in parent-infant interaction during free play, departure and separation. *Child Development*, 48.
- Zaslow, M.J. & Hayes, C.D. (1986). Sex differences in children's response to psychosocial stress: Toward a cross-context analysis, In: M.E. Lamb, A.L. Brown & B. Rogoff (eds.), *Advances in developmental psychology. Volume 4*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

sen moeten onderzocht worden vanuit verschillende perspectieven of niveaus, waaronder het genetische, moleculair-biologische, neuropsychologische, sociaal-cognitieve, sociale, culturele. In het onderzoek op één niveau zullen we eenvoudige lineaire verklaringsmodellen moeten vervangen door complexere modellen. En onderzoeksbevindingen van het ene niveau moeten gekoppeld worden aan resultaten van andere niveaus. Aldus kan in kleine stapjes een causale verklaring gezocht worden voor de buitengewoon complexe verschijnselen die psychiatrische stoornissen zijn.

Walter Matthys

Literatuur

- Etkin, A. E., Pittenger, C., Polan, H. J., & Kandel, E. R. (2005). Toward a neurobiology of psychotherapy: Basic science and clinical applications. *The Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*, 17, 145-158.
- Kendler, K. S. (2005). Toward a philosophical structure for psychiatry. *American Journal of Psychiatry*, 162, 433-440.
- Schwartz, J. M., Stoessel, P. W., Baxter, L. R., Martin, K. M., & Phelps, M. E. (1996). Systematic changes in cerebral glucose metabolic rate after successful behavior modification treatment of obsessive-compulsive disorders. *Archives of General Psychiatry*, 53, 109-113.

(Te) vroeg vaderschap van jonge 'at-risk' mannen: een conceptueel risicomodel

Adolescente vaders kosten de maatschappij handenvol geld. Vergeleken met oudere vaders wonen ze minder vaak met moeder en kind samen en daarnaast is de kans kleiner dat ze in staat zijn het gezin voldoende financiële steun te bieden. Vergeleken met wat oudere ouders verschaffen adolescente ouders – zowel moeders als vaders – hun kind een minder adequate omgeving en zijn het minder vaardige opvoeders. De vraag is welke factoren in de ontwikkeling samenhangen met de (vroeg) intrede in het vaderschap. Onderzoek daarnaar kan inzicht verschaffen in factoren die samenhangen met positief ouderschap voor vaders. Dit inzicht kan bijdragen aan de ontwikkeling van preventieprogramma's die de intergenerationele overdracht van het risico op antisociaal gedrag en drugsgebruik doorbreken.

De onderzoekers gingen uit van een conceptueel (risico)model voor vroeg vaderschap waarin drie typen factoren centraal staan: 1 Familiale risicofactoren (lage SES, kind van een hele jonge moeder, steeds wisselende ouders/gezinsituaties (*parental transitions*), weinig toezicht); 2 Individueel

probleemgedrag (antisociaal gedrag, verkeerde vrienden, mislukking op school) en 3 Proximale factoren (riskant seksueel gedrag, betrokken raken in een langdurige relatie). Daarnaast wilden ze nagaan of de effecten van deze risicofactoren constant blijven of variëren in de periode tussen de vroege adolescentie en de leeftijd van midden twintig. Het onderzoek werd uitgevoerd bij 206 jonge mannen en hun ouders afkomstig uit een crimineel stedelijk gebied uit het noordwesten van de VS (de Oregon Youth Study). De werving van de jongens begon op de leeftijd van 9-10 jaar. Het onderzoek liep door tot ze 25-26 jaar oud waren en bestreek daarmee een periode van 17 jaar. In het onderzoek werd gebruik gemaakt van gestructureerde interviews en vragenlijsten en in het begin ook observaties in de gezinnen. Gedurende de eerste 9 jaar van het onderzoek werden iedere 2 jaar video-opnamen gemaakt van ouder-kindinteracties tijdens een probleemoplossingstaak. Daarnaast werd gebruik gemaakt van rating-scales en werd informatie verzameld over school, zoals aanpassing, gedrag en prestaties. Ook contacten met politie en justitie werden geregistreerd.

Van de onderzochte groep bleek de helft vader te zijn op 25-26-jarige leeftijd. De effecten van de hierboven genoemde familiale risicofactoren bleken zowel direct als indirect van invloed te zijn op het moment van intrede in het vaderschap. De leeftijd van de moeder bij de eerste bevalling bleek een belangrijke predictor: vroeg ouderschap kan de norm lijken voor (jonge) adolescenten die zelf ook jonge ouders hadden. Ook de SES van het ouderlijk gezin bleek, in de verwachte richting, van voorspellende waarde: in een blank arbeidersmilieu begint men eerder aan kinderen dan in de middenklasse en naarmate het opleidingsniveau van zijn ouders toeneemt, verwacht de adolescent op steeds latere leeftijd vader te worden. Toezicht door ouders bleek het veronderstelde effect op de timing van vaderschap te hebben, maar indirect. Wanneer individuele risicofactoren als antisociaal gedrag en drugsgebruik bij de voorspelling worden betrokken, lijkt het effect van toezicht af te nemen, maar het is duidelijk dat deze risicofactoren sterk samenhangen met tekortschietende ouderlijke supervisie. Ook prestaties op school blijven een erg belangrijke rol spelen: als het daar minder gaat lijkt het vaderschap een 'volwassen' prestatie. Daarentegen stellen jonge mannen die op school goed presteren het vaderschap uit. Schoolprestaties bleken uiteindelijk belangrijker als voorspeller van (vroeg) vaderschap dan individuele risicofactoren als antisociaal gedrag en drugsgebruik. Van de factoren die te maken hebben met riskant seksueel gedrag voorspelt vooral het niet-gebruiken van een condoom de (te vroege) intrede in het vaderschap.

Bezien vanuit het perspectief van een levensloopmodel lijkt het onderzoek erop te wijzen dat het onvermogen om essentiële ontwikkelingsopgaven – zoals presteren op school – te realiseren inderdaad leidt tot het (te)

vroeg beginnen aan ten minste één 'volwassen' rol. De resultaten zijn verder in overeenstemming met een groeiende consensus die stelt dat het voorkomen van individueel probleemgedrag en van mislukking op school alsmede het bevorderen van een consequent gebruik van condooms (te) vroeg vaderschap kunnen voorkomen. Veel jonge vaders gaan, voordat ze de rol van ouder gaan vervullen, een serieuze relatie aan. Dat wekt de indruk dat ze ondanks hun vroegrijpheid in zekere zin toch een traditioneel levenspad kiezen. Dus, als ze eenmaal vader geworden zijn, is het van het grootste belang hen te ondersteunen: met training op het gebied van opvoeding, relatie en beroep om ze in die belangrijke ouderrol te laten slagen.

Louis Tavecchio

Literatuur

Pears, C.P., Pierce, S.L., Kim, H.K., Capaldi, D.M., & Owen, L.D. (2005). The timing of entry into fatherhood in young, at-risk men. *Journal of Marriage and Family*, 67, 429-447.

De rol van ouders in de ontwikkeling van kinderen met een 'atypische' seksuele voorkeur en oriëntatie

Welke rol spelen ouders in de ontwikkeling, op korte en op langere termijn, van lesbische, homoseksuele en biseksuele kinderen? Veel jonge adolescenten vrezen negatieve reacties van hun ouders na onthulling van hun 'afwijkende' seksuele voorkeur. In sommige gevallen draait het zelfs uit op schelden en fysiek geweld. Vanuit het standpunt van de jeugdige roept dit de vraag op of het wel zo verstandig is om open en eerlijk te zijn of dat het de voorkeur verdient de seksuele voorkeur juist verborgen te houden. Is er verschil tussen kinderen wier ouders wel en niet op de hoogte zijn (geweest) van hun seksuele oriëntatie en voorkeur?

D'Augelli, Grossman en Starks (2005) deden hier onderzoek naar in een steekproef van 293 homoseksuele jongeren, door hen aangeduid met de term 'LGB youth', dat wil zeggen lesbian, gay, and bisexual youth. Deze term - LGB - wordt verder ook in dit artikel gebruikt. Daarbij gingen ze onder meer uit van de hypothese dat jongeren die zich als kind meer 'gender-atypisch' - of duidelijk minder seksespecifiek - gedragen, door hun ouders eerder als LGB zouden worden (h)erkend. Daarnaast onderzochten ze de relatie tussen de mate van afkeuring en veroordeling door de ouders en de openheid van de adolescent over zijn/haar seksuele voorkeur

en oriëntatie. Het onderzoek was longitudinaal van opzet en betrof adolescenten in de leeftijd van 15-19 jaar die nog bij de ouder(s) thuis woonden die hen ook hadden opgevoed. 41% was opgevoed door twee ouders bij wie ze nog steeds woonden, 57% woonde bij de moeder en 2% bij de vader door wie ze waren opgevoed. Op basis van de antwoorden van de adolescenten op de vraag in hoeverre hun ouders 'op de hoogte' waren van hun seksuele voorkeur werden aanvankelijk drie groepen gecreëerd: 1 Een groep met twee 'bewuste' ouders; 2 Een groep met twee 'niet-bewuste' ouders en 3 Een groep met ouders die op dit aspect onderling verschilden. Vanwege de geringe omvang van de laatste groep is het onderzoek uitgevoerd bij de groepen 1 en 2. De seksuele voorkeur van de adolescenten werd bepaald met een versie van de Kinsey-schaal, lopend van 0 ('volledig heteroseksueel') tot 6 ('volledig lesbisch of homoseksueel').

Jongens scoorden significant hoger op de Kinsey-schaal dan meisjes, wat wil zeggen dat het onderscheid 'homoseksueel vs. biseksueel' bij hen sterker was dan bij meisjes. Meer meisjes dan jongens rapporteerden dat moeders zich grof en vernederend tegenover hen gedroegen. Ten aanzien van open en eerlijke communicatie over de seksuele voorkeur zeiden bijna drie keer zoveel jongens dat ze het nooit aan hun vader zouden vertellen (46%) als aan hun moeder (16%). Voor de meisjes gold dit resultaat in veel geringere mate (43% vs. 35%).

Uit de resultaten komt verder naar voren dat jongeren die zich als kind meer 'atypisch' en minder seksespecifiek gedroegen en zichzelf beschouwden als meer homoseksueel of lesbisch dan biseksueel, vaker ouders hadden die 'op de hoogte' waren. Mogelijk verschaften ze hun ouders meer aanwijzingen en hints die een open communicatie bevorderen. Tevens bleek dat ouders die hun kinderen 'verdenken' van een afwijkende seksuele oriëntatie meer antihomoseksueel getinte opmerkingen maken. Veroordeeling en afkeuring door ouders van afwijkend, – dat wil zeggen niet seksespecifiek – gedrag kan zowel voorafgaan aan het 'besef' van de ouders als er op volgen.

Jeugdigen met 'bewuste' ouders vertoonden in mindere mate geïnternaliseerde homofobie, mogelijk als gevolg van het feit dat ze al (veel) langer inzicht hadden in hun seksuele voorkeur. Maar wellicht ook vanwege de grotere mate van ondersteuning die ze hadden ontvangen. Jongeren met ouders die op de hoogte waren hebben wellicht 'het ergste al achter de rug'.

Daarentegen had ongeveer een derde van de LGB-adolescenten ouders die niets wisten van hun seksuele voorkeur. Omdat ze zich als kind minder 'atypisch' hadden gedragen, zijn ze er beter in geslaagd ontdekking door hun ouders te voorkomen. Deze groep was bang voor de gevolgen, of de relatie met hun ouders was niet echt vertrouwelijk en close. Een aantal zag alleen heil in geheimhouding. Zo zei bijna de helft van degenen van wie de

vaders het niet wisten dat ze het ook nooit aan hun vader zouden vertellen. Omdat ze woonden bij de ouders door wie ze waren opgevoed, hadden ze behoorlijk veel tijd gehad om goed te kunnen voorspellen hoe hun ouders zouden reageren. Hun terughoudendheid en zwijgzaamheid is dus goed te begrijpen.

Het onderzoek kent overigens de nodige beperkingen. De steekproef is niet representatief voor LGB-adolescenten als geheel, maar was beperkt tot het gebied rond New York City. De jeugd uit dit gebied loopt misschien voor in seksuele ontwikkeling. Daarnaast is de ouders niet zelf naar hun mening gevraagd, maar is gebruik gemaakt van de perceptie van hun meningen en opvattingen door de adolescenten.

Het is erg belangrijk dat ouders hun LGB-kinderen helpen en tevens een hele uitdaging om dat te realiseren. Evenzeer is het van belang om deze groep jeugdigen te helpen hun seksuele oriëntatie duidelijk te maken en ze te leren omgaan met de reacties van het gezin waarin ze opgroeien. Dat kan ertoe bijdragen dat deze jeugdigen minder worden veroordeeld en afgekeurd en dat de relaties met hun gezin verbeteren. Een zeer belangrijke steun tijdens de adolescentie en in de zo belangrijke ontwikkelingsfase van de jongvolwassenheid die nog voor hen ligt.

Louis Tavecchio

Literatuur

- D'Augelli, A.R., Grossman, A.H., & Starks, M.T. (2005). Parents' awareness of lesbian, gay, and bisexual youths' sexual orientation. *Journal of Marriage and Family*, 67, 474-482.